

Előszó

A kötetben közzétett dolgozat az azonos című 2004-ben megvédett doktori disszertáció mellékletekkel bővített változata. Maga a szöveg több, egy hosszabb időintervallum alatt elkészített dolgozathoz állt össze, amelyeket az 1982-ben elindított előmunkálatok után írtam 1988 és 2003 között. Ezeknek egy részét a jelenlegivel nagyjából azonos formában már korábban publikáltam (*A borica mint nonverbális médium*: 1989, 2009; *A borica rituális eszközeinek képi használata*: 1997; *A társadalmi reprezentációról*: 2008; *Reprezentáció és médium*: 2009), a többi fejezet (*Háromfalu társadalmá 1944 előtt*, *A háromfalusi magyarok kulturális (ön)meghatározásai*, *A borica mint társadalmi jel*, *A borica és a hivatalos intézmények*) most jelenik meg először nyomtatásban, mint ahogyan a táncírások kivételével a többi melléklet is.

Akik közelebbről ismernek, tudják, hogy a borica kisebb-nagyobb megszakításokkal szinte egész eddigi életemet végigkísérte. Hétfaluban 1979-ben, tizenhat éves koromban jártam először két barátom, László Csaba és Laza István társaságában. Akkor hallottam először a borica zenéjét Sára Aladár előadásában és akkor találkoztam a boricatáncossal, amit, mivel minden általam korábban ismerttől eltért, erősen furcsállottam. A boricával Martin György biztatására kezdtem el foglalkozni, ő győzött meg arról, hogy ez a téma nagyon érdekes, bár a tánctudomány akkori állása szerint keveset lehetett tudni róla. Elméleti érdeklődésem és kutatói kíváncsiságom tulajdonképpen a boricával való foglalatosságommal indult. 1982 szeptemberében László Csabával visszatértünk Háromfaluba, és mindhárom helységben megkerestük azokat a vatáfokat, azaz táncvezetőket, akik jól ismerték a boricát, és a beszélgetések valamint a közös táncolások alapján írásban rekonstruáltuk a tatrangi, pürkereci és zajzoni borica folyamatait, térformáit, tánclépéseit és vezényszavait. Egyikünknek sem volt magnetofonunk, ezért a beszélgetésekről csak vázlatos feljegyzéseket készítettem, akkori tudásom szerint. Kérdéseimet az általam addig megismert néprajzi szakirodalom alapján, valamint édesapám, Könczei Ádám gondos útmutatásai szerint készítettem elő. A táncmotívumokról egy magyarországi bizományi áruházból vásárolt Super 8-as filmezőgéppel felvételeket is készítettünk, amelyek az ebben a kötetben is megjelentetett táncírásoknak az alapját képezik. Mivel abban az időszakban a hagyományos időpontban, december 28-án nem szervezték meg a közösségi és nyilvános boricázást, ez a módszer bizonyult a legmegfelelőbbnek a tánc megismeréséhez. Terepmunka-jegyzeteinkből akkoriban közös szerzőséggel tanulmány is született, ez azonban sohasem jelent meg, bár a kiadó, amelyik felkért a megírására, szakmailag nem kifogásolta. László Csaba hozzájárulása a könyvben ismertetett és értelmezett terepmunkához máig nagyon fontos maradt.

Az egyetemet szülővárosomban, Kolozsváron végeztem édesanyám, Tolna Éva támogatásával, aki édesapám halála után rajtam kívül két kiskorú testvéremet tartotta el. Ezekben az években több dolgozatot is írtam a boricáról, amelyeket a magyarországi tánc kutatás, elsősorban Martin György hatására a strukturális-formai elemzésre építettem, ami a táncfolyamatok gondos lejegyzését, a formai jegyek és kapcsolatok felfedezését és leírását jelentette. Az egyetem elvégzésekor államvizsgám témájául természetszerűen a boricát választottam. Irányító tanárom Péntek János volt, akinek a szemiotikáról tartott előadásai annyira megfogtak, hogy ezt az elméleti keretet kezdtem alkalmazni a borica elemzéséhez is. A szemiotikai érdeklődésemből egyébként azóta sem gyógyultam ki. 1986 tavaszán az államvizsgára készülve visszatértem Hétfaluba, ekkor sikerült Bartha Judit és Koszta István helybeli tanárok segítségével elkészíteni a kötetben is közölt interjúkat, amelyek helyszíni ismereteim fontos részét képezték. Bartha Judit és Koszta István egyébként mindvégig hétfalusi terepmunkám kulcsszereplői voltak, mert azonkívül, hogy hozzájárultak ahhoz, hogy kapcsolatok tudjak teremteni, többszörösen vendégül is láttak. Ugyanannak az évnek a telén Háromfaluban a helybeliek megszervezték a boricázást, és újabb barátaimmal együtt sikerült mindhárom faluban filmfelvételeket forgatni róla az MTA Zenetudományi Intézetének számára. A táncfolyamatokat Pálffy Gyula néma, fekete-fehér 16 mm-es filmekre rögzítette, Teszár Miklós fényképesen dokumentálta, Fülöp Hajnalkával pedig hangfelvételekkel és írott feljegyzésekkel adatoltuk az eseményt. A kötetben közölt 1986-os kiszállásunk alkalmával készített fényképeket Pálffy Gyula, a ZTI belső munkatársa digitalizálta kérésemre a fotóarchívumukban található gyűjteményből.

Egyetemi végzettként négy év munkanéküliség után, a rendszerváltást követően, újra a borica révén kerültem kapcsolatba a kultúra kutatásával. 1990-ben az első nemzetközi konferencián való részvételemkor, az ICTM (International Council of Traditional Music) budapesti ülésekor a boricáról tartottam előadást. 1991-ben, amikor Péntek János ajánlására egyéves EME (Erdélyi Múzeum-Egyesület) ösztöndíjhoz jutottam, szintén a boricát jelöltem meg kutatási témaként. Az 1991–1992-es akadémiai évet a Magyar Néprajzi Kutatóintézetben töltöttem, ahol Pócs Éva volt a szakmai irányítóm, akinek a tanácsára nagy mennyiségű összehasonlító könyvtári anyagot gyűjtöttem össze a boricával különböző szinten analóg kelet-európai rítusokról. Reményeim szerint a jövőben meg fogom találni a módját annak, hogy ezeket az értékes forrásokat is hasznosítsam. Az MNK és a ZTI gyűjteményei mellett az EME ösztöndíja idején ismerkedtem meg közelebbről a Néprajzi Múzeum archívumával is, így lehetővé vált számomra, hogy az ott található fényképeket és tárgyakat tanulmányozni kezdjem. Ekkor figyeltem fel arra, hogy a lapockának nevezett szimbolikus tárgy vizsgálata mennyire különleges és izgalmas kérdéseket vet fel.

1990-től kezdett kialakulni egy újabb vonzódásom, ezúttal a film iránt. Előbb a bukares-ti tévé munkatársaként, majd függetlenként kísérleti dokumentumfilmeket készítésébe fogtam, de ebben az időszakban is visszafordultam a boricához. 1991 telén Frank Schumann németországi filmes barátommal forgattuk le a nyersanyagot szintén 16 mm-es filmre, Teszár Miklós és férjem, Eckstein-Kovács Péter közreműködésével a *Felmegyünk a tüzes*

égig című rövid munkánkhoz. 1992-ben az ösztöndíjam lejártakor első gyermekem, Balázs születése előtt beadtam az ELTE-re a doktori jelentkezésemet. A disszertációm, amelynek témája nyilván a borica volt, a következő években megírtam, opponenseim, Felföldi László és Barna Gábor el is fogadták, a védeésre azonban nem kerülhetett sor, mivel a kitűzött időpontban, 1996-ban már a második gyermekem, Ráki születését vártam.

1994–1995-ben újra egy évet töltöttem Budapesten, ezúttal a Collegium Budapestben.

Másodízben volt lehetőségem arra, hogy intézményes keretek között rendszeres könyvtári munkát végezzek. Ekkor ismerkedtem meg a dolgozatban felhasznált antropológiai és szemiotikai szakirodalom jórészevel, és ekkor kerültem rövid ideig a Petőfi S. János és Horányi Özséb által irányított szegedi műhelybe, aminek hatására a tánc mint nonverbális médium értelmezésébe bevontam a multimediális szemiotika szempontjait. Hazatértemkor a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem 1990-ben létesített Magyar Nyelv és Kultúra Tanszékén kezdtem el tanári pályafutásomat. Itt ismét beiratkoztam egy doktori iskolába, Péntek Jánoshoz. Mivel az idő teltével szemléletmódom is változott, úgy döntöttem, újraírom a disszertációm. Hosszasabb terepmunkára intézményes támogatás és pénzügyi források hiányában továbbra sem volt lehetőségem, csupán néhány rövidebb látogatást tudtam megejteni Hétfaluban, ezek közül a legfontosabb az a nyári terepgyakorlat volt, amelyet 1998 szeptemberében Fosztó Lászlóval együtt a diákjainkkal folytattunk le a három faluban. A 2000-es évek elején kialakított újabb disszertációmban a hétfalusi magyarok és a borica reprezentációinak másfél évszázados történetét próbáltam felvázolni a diskurzuselemzés módszerével úgy, hogy az általam megrajzolt kép megőrizze az általuk és mások által kialakított képeknek a sokféleségét, időbeli változásait. Mivel személyesen azt tapasztaltam, hogy a hétfalusi lakosok saját magukról kialakított semleges, illetve pozitív önreprezentációi különböznek a róluk mások által forgalmazott részben negatív előjelű heteroreprezentációktól, dolgozatommal ahhoz kívántam hozzájárulni, hogy a hétfalusiak megőrizzék természetesen adott pozitív önképüket.

A doktori dolgozat megírásához a legnagyobb hajtóerőt szűkebb munkaközösségemtől, a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékén dolgozó kollegáimtól kaptam, név szerint Gazda Klárától, Keszeg Vilmostól, Tánczos Vilmostól, valamint a Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszékről Péntek Jánostól és Szilágyi N. Sándortól, akiknek az építő kritikáit igyekeztem figyelembe venni. Külön kell említenem Pozsony Ferenc kollégámat, aki az általa készített fényképeket a rendelkezésemre bocsátotta, hasznos szakirodalmat kölcsönzött nekem, és mindvégig a szívében viselte a dolgozatom sorsát, amíg az kéziratá vá majd végre könyvvé alakult. 2004-ben megvédett disszertációm Colin Quigley és Vintilă Mihăilescu szakvéleményezte, aminek azért is örültem, mert általuk újabb nézőpontokkal is megismerkedhettem.

Mindezekért a történetben felsorolt személyek mindegyikének őszinte köszönettel tartozom. Mivel azonban ez a történet szerves része az életemnek, nem is teljes, és bár teljesen nem is leírható, néhány részletet föltétlenül meg kell még említenem. Hétfalusi munkám különleges támogatói voltak az első időszakban Négyfaluban a Hochbauer család, majd később Tatrangon Koszta István tanár családja. Zajzonban Bartha Judit

tanár és szakíró egész családja igazi otthont teremtett számomra valahányszor arra jártam. Mindazokat a hétfalusi személyeket, akik szóbeli és táncbéli tudásukat megosztották velem és társaimmal, a könyv társszerzőinek tekintem, a szövegben mindannyian név szerint fel vannak tüntetve. Néhányukkal sikerült közelebbi kapcsolatba kerülnöm, mint például Rab Samuval, aki nemcsak a boricáról és a hétfalusiak történelméről beszélt nekem, hanem számtalan versét felolvasta, Barkó Istvánnal, aki rendkívül értékes boricás fényképeit levette a faláról és kölcsönadta nekem, Simon János Simonkával, aki a könyvborítón megjelenő kukaálarc készítője volt, vagy Sipos Samuné Orbán Ilonával, aki nagymamás szeretettel viseltetett irántam, miközben újszerű dolgokat mesélt a hétfalusiakról. A már korábban felsorolt helybeli értelmiségieken kívül fontos mértékben hozzájárultak a dolgozathoz Mezei Imre egykori tatrangi evangélikus lelkész és Magdó János helytörténész, akik kézírataikat és a boricáról készült fényképeiket a rendelkezésemre bocsátották. 1998-ban Mátyás László pürkereci evangélikus lelkész szállásolt el diákjaimmal és támogatott tanácsaival.

Munkámban az intézményes támogatás hiányát nagymértékben kárpótolta mindenkori barátaim hozzájárulása, akik önként és bérmentve segítettek nekem: Kerekes Gábor mint műszaki rajzoló, Kolombán Levente mint korrektor és szerkesztő, Jobb Boróka mint gépelő, Vincze Orsolya és Kozák Gyula mint fordító. Táncos szakmabeli kollegáim is barátságból és a téma iránti tiszteletből dolgoztak velem. A korábban említetteken kívül nagy köszönettel tartozom Lányi Ágostonnak, aki az 1980-as években Budapestről több ízben is Kolozsvárra utazott, hogy a Laban-kinetográfiával végzett tánclejegyzésbe bevezessen és más táncanyagokon kívül a borica motívumainak leírását szakmailag felülvizsgálja, valamint Fügedi Jánosnak, aki a könyvben megjelentetett számítógépes táncírásokat elkészítette. A családom, azonkívül hogy a hétköznapi életben sokat támogatott, szakmai munkámban is mindig segítségemre volt. A szüleim és az általam alapított szűk családom mellett a legtöbb órát Köncei Csongor, az öcsém és Harbula Hajni, a felesége, egyben barátaim és kollégáim áldoztak a borica oltárán. Interjú-lejegyzéseik és korrektori-mindenes tevékenységük alapvető részét képezik a jelen munkának. Fülöp Hajnalka mindvégig visszatérő szereplője a boricás történetnek. Az 1980-as években végzett közös gyűjtéseink, interjúlejegyzéseink, és beszélgetéseink után az elmúlt időszakban a Néprajzi Múzeum munkatársaként ismét sokat tett azért, hogy a kötet dokumentációja minél teljesebb és pontosabb legyen.

A kötetben közölt írásos és fényképes dokumentációs anyag egyrésze a budapesti Néprajzi Múzeum, az MTA Zenetudományi Intézete, a Széchenyi Könyvtár, a Brassói Néprajzi Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum archívumából származik. A kottapéldák között szerepel egy Pávai István által publikált boricás lejegyzés, valamint bátyám, Köncei Árpád és Szalay Zoltán kézíratos lejegyzése. Meggyőződésem, hogy a különböző intézményekben és személyeknél tárolt és őrzött adatok egy helyen való közzététele nagyban elősegítheti a hétfalusi emberek és a borica mélyebb megismerését és jövőbeli tanulmányozását, amiben a továbbiakban és is részt szeretnék venni, mivel számomra ennek a kötetnek e megjelenése korántsem zárja le a témával való együttlésemet.

Köszönetet szeretnék mondani a kötet kiadójának, intézményesen a Kriza János Néprajzi Társaságnak, személyesen pedig azoknak, akik benne tevékenykednek, Szabó Árpád Töhötömnek és a többi kollégáinknak, ezenkívül Sütő Ferencnek, aki a szöveg és a képek tördelésekor nem mindennapi feladatot látott el, valamint Könczey Elemérnek, aki a borító elkészítését a szakmai feladatán túl személyes érzékenységgel végezte. Végül külön köszönet a könyv szerkesztőjének, Jakab Albert Zsoltnak, egykori tanítványomnak, jelenlegi kollégámnak, akiben a világ leghatározottabb, de egyben legtürelmesebb munkatársára találtam. Mindannyian apait-anyait beleadtunk ebbe a könyvbe.

Könczei Csilla

